

(המשך מעמוד 23)

בניגוד לקנאות הדתית של כמה קבוצות אשכנזיות, היתה הדת היהודית הספרדית בלתי-תוקפנית וחסרת קנאות. אולם גם זה השתנה בארץ. בני עדות-המזרח, יותר מבני-גילם האשכנזיים, באו או הובאו אל בתי הספר הדתיים, שבהם עומד החינוך כולו בסימן של דת שיבטית-לאומית — הדת של 1909 יהושע, ולא הדת של 1909 איוב.

כך נוצר המשולש הריגשי של זעם ערתי, להט לאומני וקנאות דתית — המשולש שהפך סמך תש"א.

אין זאת אופנה חולפת, כי אין זאת תופעה שיטתית. שורשיה העמוקים בציבור, בתנאי חייו וצמיחתו, בחווייתו הקולקטיבית, בבעיותיו ובתיסכוליו, הפכוה תופעה קבע.

המעריך: על אי מצמצם

זכר-האנשים של המעריך מול תופעה זו היה בל-תיימנע. כי המעריך הוא מיפלגת המימסד האשר כנוי הוותיק, בה"א הידיעה. הוא היה בשלטון בשעה

מתלים ועד ר"ץ, משינוי ועד של"י, שלא לדבר כלל על רק"ח. הם הפכו בלתי-רלוונטיים.

ראשי המעריך חשים כמצוקה, מבזי להבינה על כוריה. הם נקרעים בין התשוקה "להפיג עם הרוח" לזרז מן הספינה את היונים והחילוניים החלוצים ששרדו, להתחרות עם הליכוד בסיסמות לאומניות-דתיות וזהירות לי "ליכוד ב' — ובין הרצון להוות אלטרנטיבה של ממש ולהשמיע בשורה אחרת, מבזי שתהיה להם בשורה כלשהי.

הליכוד: קולט הברקים

זוהי לגמרי היה מצבו של הליכוד — גוף שחולל השנה את המהפך השני שלו, ושנישא על גלי ההתעוררות של בני עדות-המזרח. יחד עם שונאי-מפא"י ביישוב הוותיק יחד עם המחנות הדתיים, זה הספיק לו כדי לבצר את שילטונו מחדש. כשנזש המגמות של עדות-המזרח מצאו בליכוד הר אוהד. הוא היה השנה המבשר היחידי שהיה מסוגל לקלוט אנרגיה זו.

הלאומנות הפרמיטיבית, השרושת, של הליכוד נולדה אמנם בפולין ובלטא, ויש לה צביון מיוחד-אירופי מובהק, אך לאומנות תוקפנית, גלויה וחסרת מעצורים זו דיברה תמיד אל לב בני עדות-המזרח.

חורף 1948: ילדה מיוצאי-עיראק בוכה בבוקר במעברה ליד חיפה

בניגוד לכל תנועות-הנוער של "ארץ-ישראל הערבית", ניוונה בית"ר בארץ מראשיתה משכונות-העוני של הישוב הוותיק: כפר-היתנים ושכונת-התיקוה בי תל-אביב, והשכונות הדומות ברחבי הארץ. כך הגיעה לבית"ר גאולה כהן, אשת-השנה של תש"ס. בני עדות-המזרח מלאו תפקידים חשובים באירגון-הצבאי-הלאומי.

השנים הארוכות שבילתה תנועת-החרות באופוזיציה איפשרו לה לקלוט את רגשות התיסכול והקיפוח של בני עדות-המזרח. כאשר החלו צומחים המנהיגים הרטיביים של בני העולים מארצות-המזרח, פנו כולם תחילה אל מפא"י והמעריך, שם הופרד המוץ מן התבן. הסתגלנים, הנכנעים, אומרי הן, המתבוללים, נשארו במסגרת זו, עלו בדרגות העסקנות. הפכו "נציגי עדות-המזרח" קישוטים בכל רשימת-מועמדים ובכל מוסד. ואילו המרדנים, שדבקו בציבור שלהם, ושביטאו את ריגשיה-הזעם וההפליה, נפלטו באופן טבעי והלכו אל חלקו את תנועות-החרות.

על רקע זה צמחו אנשים כמו דודי דין, מאיר שיטריי, משה קצב ודודי מגן, שבזכו מניין בבחירות 1981. לא "צחצחים" הכיר או את ההמונים אל הליכוד, ולא סקנדלים טים ונוער-שוליים, מן הסוג שיצא להפגנות הפנתרים, אלא מנהיגים שהוכיחו את עצמם, צמרת ערתי-הרשה.

יחסו של מנחם בגין לדת היהודית התאים אף הוא לרוחם של בני עדות-המזרח, הקרובים לסיגנון דתי-לאומי זה יותר מאשר לקנאות האשכנזית, הדתית-גרידא של אגודת-ישראל.

רבים שזעמו על הדמגוגיה שלוחת-ההרסן של בגין, ושהאשימוהו ב"הסתת האספסוף" וב"יצירת אקלים של אלימות", היו צריכים לשאול את עצמם מה יכלה להיות האלטרנטיבה.

במעריך הליכוד — איך היו מתבטאים רגשי הזעם הערתי, להט לאומני, והנטייה הדתית? הם לא היו מביאים את בעליהם למעריך השנא. הם היו גורמים, בשנה זו או בשנה הבאה, במקום או במאחור, להתפרצות מסוג אחר — למרד עדתי גלוי ומובהק, לתנועה פאשיסטית לאומנית-דתית.

אחד הפאראדוקסים הטמונים בבחירות 1981 הוא שהליכוד שימש, במידה רבה, כקו לטיכור, כבבם, כמבשר להשתלטות המימסד הלבן על המרד השחור.

כי הליכוד אינו עומד, לאמיתו של דבר, מחוץ למימסד האשכנזי-הלבן. הוא מהווה חלק ממנו. במשך שנים נמצא בשליט, ועל כן היה קל לו יותר לקלוט זרמים מבחוץ. אך הוא עצמו כפנים.

זוהי הצד השני של מטבע הניצחון של הליכוד. אין בפי הליכוד תשובה אמיתית לתחושת חוסר-השני-כות וחוסר-הזהירות של בני עדות-המזרח, זולת פיתרון הסרק החיצוני והשטחי של השיכרון הלאומני. אין לו בשורה חברתית וכלכלית, המביאה פיתרון למצוקות של בני עדות-המזרח. ואין לו בשורה תרבותית, שבה יכולים בני עדות-המזרח למצוא נושא להזדהות אמיתי. תית, בטווח הארוך.

ציניקן יבול היה להגיד כי הליכוד הוא המצאה של המימסד הלבן, כדי להמשיך בשינוי מונו ובזכויות-היתר שלו, בהתנשאותו האשר כנזית ובכשיטתו בעמדות-המפתח, באמצעים אחרים ובסיגנון אחר.

אך בתש"א חיפתה על כל הבעיות האלה האיש יות שופעת-הכאריזמה של מנחם בגין, בעל לשון-הזהב. הדמגוגיה אינה פותרת בעיות ואינה יוצרת נכסים — אך היא יכולה להשיג ניצחונות פוליטיים ולרתום המר נים למאמץ קולקטיבי.

זה היה הישגו הגדול של בגין בשנה זו. הישג זה לא היה בכך שהוא כפה את רצונו על הרבים, שהוא יצר יש מאין, שהוא גיבש השקפת עולם וגרם להמונים לקבלה, כדרכם של הנביאים הר גדולים — משה בן-עמרם, ישוע הנוצרי, מוחמד.

בגין הוא מעד לכל נואם, דמגוג, ובניגוד למראה השיטחי, הדמגוגיה אינה תהליך חד-סיטרי. הקהל המשוהב משפיע על הנואם לא פחות מכפי שמשפיע הנואם על הקהל. זהו מנע של אהבה, שבו זורמים הרגשות בשני הכיוונים.

הנואם צמא לתשואות הקהל. הוא חש, באופן אינ-טואיטיבי, מהם הדברים המגנים על מיתרי ליבם של שומעיו, וכיצד הוא יכול להפיק מהם את המנגינה הר ערבה לאוזניו: קריאות ההידר והבוז.

ממילא הוא נגרר אחרי הקהל, משמיע לו את אשר הוא רוצה לשמוע, הולך שבי אחרי הדיעות הקדומות והר אינסטינקטים הפרמיטיביים של ההמונים, בשעה שגד-מה שהם הולכים שבויים אחריו. הנואם אינו עומד מול המיפלצת, ההמון שהפך לישות אחת. הוא הפך בעצמו חלק מן המיפלצת, ראשו של הגוף.

בגין הנואם הוא קודם-הכרכים המושגם — האיש המבטא את רחשי-ליבם הכמוסים ביותר של המזני ישראל החרדה.

המנצח האמיתי

אילו היתה השנה היהודית מסתיימת למחרת הר בחירות לכנסת העשירית, היה מנחם בגין נותר המועמד הסביר היחידי לתואר איש-השנה, כפי שהיה איש-השנה תשל"ז, בעיקבות המהפך המקורי.

אולם הבחירות חלפו, החיים נמשכו ובהדר-גה התגבשה דמותו של השינוי החדש.

היו בו רק שינויים מעטים, הקואליציה הקודמת נשארה על כנה, על שני חלקיה של המפלגה שהתפלגה, כמה עסקנים אפורים התחלפו בתפקידיהם עם עסקנים אחרים.

אך חל שינוי אחד — שינוי שהגשים את הכלל כי בנקודה מסוימת הופכת הכמות לאיכות חדשה.

בתפקיד המרכזי ביותר במדינה, מלבד תפי קידו של ראשי-הממשלה עצמו, נמצא אדם החורג בהרבה מעבר לתכונות ולאפשרויות של העסקן הישראלי המצוי, אדם ששמו מעורר תיקנות ופחדים ששום אדם אחר בזירה הישר-אלית אינו מסוגל לעוררם.

אחרי הבחירות הקרינה הטלוויזיה הישראלית סידרת-כתבות על מהלכו, בניצוחו של חיים יבין האירה הסידרה פנינת חשובות רבות של החיים הציבוריים, כפי שהתגלו לזרקורי הטלוויזיה במהלך המאבק הממושך.

הפרק האחרון של הסידרה הסתיים בתצלום הבמה בתום אותה עצרת-המונים, שבה נאם מנחם בגין את נאומו הגדול על אחוות-הירמיון של פייגנשטיין וברזני. המצלמה נחה על קבוצת המנהיגים של הליכוד, כשהם שרים את ההימנון הלאומי. במרכז עמד, כמובן, מנחם בגין, כשהוא מסומם עדיין מן הסם המשכך של האכסטאזה הריטורית שלו. משני עבריו עמדו העסקנים.

המצלמה לא זזה במשך שעה ארוכה, אך עינו של הצופה החלה זזה, בעל כורחה. היא נטשה את דמותו של בגין, שנבלעה בין עסקניו, היא חלפה על פני העסקנים, כאילו לא היו. היא נחה על דמותו המאסיווית של אדם גדול-מידות, היחיד שלא שר. הוא עמד דומם, מבלי לזוז, כמו בודד בתוך ההמון.

הוא לא בלט במערכת-הבחירות, אך כאשר התנדף עשן המערכה, הסתבר כי הוא המנצח האמיתי שלה, הדמות הדומיננטית בממשלה שקמה בעיקבותיה. היתה זה אריאל שרון, שריה-כיסחון החדש, איש-השנה של תש"א.

מכאן הוא יבול רק לרדת. הציבור של בני עדות-המזרח הודך וגדל משנה לשנה, בכוח הריבוי הטבעי, העודף. המעריך נמצא על אי מצמצם.

הוא חדל מלהיות אלטרנטיבה של ממש. לא זה בילבד שהפסיד בבחירות — קרה לו הדבר הנורא ביותר העלול לקרות לגוף פוליטי כלשהו: הוא חדל מ להיות רלוונטי. הוא המשיך לנאום על "תנועת העברי דה", על "ארץ-ישראל העובדת", על "סוציאליזם" — מבלי להבין כי מילות-הקסם אלה חדלו מלעורר הד כלשהו דווקא בציבור המהווה עתה את הפרולטריון האמיתי במדינה, ציבור-העובדים, מחנה פועלי-החרושת. כאשר התכנסה בסוף השנה ועידת-ההסתדרות, התפוצץ ניגוד זה ערוב של אלימות.

גורל דומה נפל בתלקם של הגופים הקטנים יותר, שצמחו בקרקע הדמוגרפית של "ישראל הראשונה" —